

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้อัพเดท

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.๐๐๑/๖ ความเห็นเรื่องควรวจัดให้สมาชิกรัฐมนตรี
ได้มีการทำและออกพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของสภาใหม่

_____ . สบ. ๐๐๑/๓๒ ความเห็นเรื่องหลักสูตรสำหรับสอนนักเรียนชั้นมูล ปฐม
มัธยม อุดมศึกษา สำหรับกรมศึกษาธิการ

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ.๓.๑/๑๒ เจ้าพระยาวางษาอุปราชพิทักษ์กรมวังกรม
ทูลรัชกาลที่ ๕

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๕.๑/๒๖ งบประมาณศก ๑๒๗

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๕.๑/๒๗ งบประมาณศก ๑๒๘

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔๘/๓๒ รายงานพระยาวัลภาณุสินธุ์

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๕ ว.๒๒/๒ ร่างพระราชโองร เลขพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งเจ้าฟ้ามหาจักรีราช

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.๑/๑๑ เรื่องมีผู้ส่งชาวหนังสือพิมพ์ในกระทรวง
กลาโหม (๑๖ พ.ค.๒๔๕๔-๒๒ เม.ย.๒๔๕๕)

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.๑/๑๓ เรื่องยศนายทหารรักษาวังกับยศทหารบก

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.๒/๒ ถวายร่างประมวลกฎหมายอาญา

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ กษ.๑/๑๒ เจ้าพระยาวางษาอุปราชพิทักษ์กรมวังกรม
ทูลรัชกาลที่ ๖

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค.๘.๑ รายงานงบประมาณ พ.ศ.๒๔๕๕

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค.๑/๒๖ เรื่องคิดตั้งสถาปาดียเมนต์

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ ค.๑๘/๗ แจ้งความเรื่องการเปลี่ยนแปลงราชการ
สำหรับลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

_____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒.๑๒/๑๕ เหตุการณ์ในประเทศจีนเปลี่ยนแปลง
ประชาธิปไตยเป็นระบอบกษัตริย์

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๔/๓ ขาวค่างประเทศต่าง ๆ

ซึ่งเกี่ยวแก่การปกครอง

- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๔/๕ ชาวประเทศรัสเซีย
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๔/๑๕ ชาวประเทศโปรตุเกส
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๔/๑๘ ศิวิสัยหรือท่าลายชาติ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๓.๑/๒๔ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยายมราช
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๓/๓ หนังสือพิมพ์ไทยและจีนโน
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๒ รายงานจเรเสื่อป่าตรวจราชการ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๒ สร้างสโมสรและสถานที่ต่าง ๆ ใน
กองเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๑/๔ จักรเย็บเสื่อป่ากองพลกลางใหม่
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๑/๑๖ หลักสูตรและระเบียบการฝึกหัดเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๑/๑๘ คำอธิบายหน้าที่เสื่อป่ากระทรวงต่าง ๆ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๒/๕ เสื่อป่าทองคำ เสด็จและไล่ออกจากราชการ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๔(๑-๑๐) ประลองยุทธเสื่อป่าและซ้อมรบเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๔/๑๓ รามจิตติเสื่อป่ากองพลหลวงเขียนชาวดง
หนังสือพิมพ์ไทย
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๔/๑๘ แบบฝึกหัดสมาธิเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖.๕/๑ เรื่องเงินเสื่อป่าและเรื่องการเบิกจ่าย
เงินและสิ่งของ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๕ บำรุงและอุกหนุนกองเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๐ ทะเบียนธงเสื่อป่า
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๒ รายงานจเรเสื่อป่าตรวจราชการ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๓ เลือป่าดือน้ำพิเศษครั้งที่สอง

- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๔ ส่วนวนความเสือป่า
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๕ เลือป่าเกี่ยวควยเรื่องอาวขป็น
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๑๘ ตั้งกองเสือป่าและลูกเสือมณฑล
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๒๒ รายงานจเรเสือป่าตรวจราชการ
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๖/๓๕ การเกณฑ์ทหารกับขออนุญาตไม่
เกณฑ์ทหาร
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑ หนังสือและถอยคำที่กรมการ
พิเศษไคพิจารณาเพิ่มเติม (๓๐ เม.ย.๒๔๕๔-๒๓ เม.ย.๒๔๕๕)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๒ หนังสือที่คนไคเกี่ยวกับ ร.ต.เจือ
(๑๖ ต.ค.๒๔๕๔-๖ เม.ย.๒๔๕๕)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๓ หนังสือที่คนไคจากบ้านหลวงวิษเนศวร
ขุนทวยหาญ ร.ต.ชลดอ (๑๖ ต.ก.-๑ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๔ คำชี้แจงและคำให้การชั้นไคสวน
(๑ ม.ค.-๖ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๕ คำชี้แจงและคำให้การชั้นไคสวน
(๑-๖ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๖ คำชี้แจงและคำให้การชั้นไคสวน
(๑-๕ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๗ คำขยานชั้นไคสวน
(๑-๘ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๘ คำชี้แจงและคำให้การชั้นไคสวน
(๒-๘ มี.ค.๒๔๕๔)
- ____. เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๙ เจ้าพระยายมราชรายงานเรื่องทหาร
กำเริบ มีนายบุญเอกควย (๒ มี.ค.๒๔๕๔ - ๑๐ พ.ย.๒๔๕๕)

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๐ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลก นำส่งระเบียบการ ความเห็น และขอบังคับรายนามของพวกก่อกองกำเริบ (๒ มี.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๑ หนังสือพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ พระยาอนุรักษ พระยาประสิทธิ์ศิลปการ ภิกษุหน้าปาน สื่อคง วาควย ทหารกำเริบ (๔-๑๒ มี.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๒ ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมเล็ก กับ พระราชหัตถ์เลขามิไปมาเรื่องทหารกำเริบ (๖ มี.ค.๒๔๕๕- ต.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๓ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระพันปี เรื่อง ทหารกำเริบ (๑๐ มี.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๔ หนังสือพิมพ์นอกกลางข่าวเรื่องพวกก่อกองกำเริบ (๑๑ มี.ค.๒๔๕๕-๘ พ.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๕ เรื่องฝรั่งแสดงอหิยาสัยไมตรีใน เหตุที่มีผู้คิดก่อกองกำเริบ (๑๕-๑๗ มี.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๖ พระราชหัตถ์เลขาคังกรมการกับ รายงานการพิจารณา และหนังสือมิไปมา ๑๔ ฉบับ (๑๖ มี.ค.๒๔๕๕- ๒ พ.ค.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๗ คำปรึกษาโทษพวกกบฏ (๔ พ.ค.- ๔ มี.ย.๒๔๕๕)
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๘ เรื่องกรมหลวงพิศณุโลกกราบบังคมทูลฯ ถึงความดีความชอบของ ร.อ.ขุนยุทธกิจ เกี่ยวควยเรื่องขมด
- _____ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๑๘ นักโทษพวกก่อกองกำเริบขอพระราชทาน อภัยโทษ (๑๒-๒๐ มี.ย.๒๔๕๕)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๒๐ ย่อความเรื่องคดี
ร.ค.หรี, ร.ค.เปลี่ยน ท้องหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และชบด
(๒๘ ก.ย.๒๔๕๕)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๒๑ เรื่องทานเคอริงทูตอังกฤษออกเป็น
ความลับว่าข้าราชการคบคิดจะทรยศต่อแผ่นดิน (๑ ก.ย.๒๔๕๕-๒๘ ก.พ.
๒๔๕๕)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๒๒ พระราชบันทึกเรื่องการไต่สวน
พ.ค.หลวงโยธาบริบาล, นายทองคำ นายเหรียญ, ร.ค.นิยม
(๔ พ.ย.๒๔๕๕)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ บ.๑๗/๒๓ สมุคของกลาง (ม.ท.)

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ รล.๑/๔๒ เบ็ดเตล็ดกรมราชเลขาธิการ

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ รล.๔/๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุ
วงศ์วรเดชทรงหนังสือราชการแทนพระองค์

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ ว.๗/๑ ตังกรมทหารรักษาวัง

..... เอกสารรัชกาลที่ ๖ ว.๑๘/๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก
ทรงประชวรจนถึงที่วังคต

เอกสารชั้นต้นที่พิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๕. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖.

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนคร : โรงพิมพ์
บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๗๐.

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
เล่ม ๒. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖.

"ประกาศแก่วิชิตและพิทักษ์เก็บเงินคานา ร.ศ.๑๒๔" ราชกิจจานุเบกษา ๒๒
(๒๕ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๔) : ๒๕๖-๒๕๘.

ประกาศและพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่าง ๆ รัชกาลที่ ๖ ร.ศ.๑๓๑.
พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ร.ศ.๑๓๑.

"กฎหมายลักษณะอาญา" ประชุมกฎหมายประจำศก ๒๒ (พ.ศ.๒๔๗๗) :
๑๐๘-๑๑๑.

"พระราชกฤษฎีกาตั้งบรรณคดีสโมสร" ประชุมกฎหมายประจำศก ๒๒
(พ.ศ.๒๔๗๗) : ๒๘๖.

"ประกาศพระราชกำหนดกฎหมายทหาร จ.ศ.๑๒๒๕" ประชุมกฎหมายประจำศก
๗ : ๑๒-๒๐.

"ประกาศพระราชทานนามกรมทหารรักษาวัง" ประชุมกฎหมายประจำศก. ๒๒
(พ.ศ.๒๔๕๖) : ๑๘.

"กฎหมายลักษณะอาญา" ประชุมกฎหมายประจำศก ๒๒ (พ.ศ.๒๔๗๗) : ๑๐๘-๑๑๑.

"ประกาศห้ามผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเสื้อผ้าเขียวเครื่องแต่งตัวสมาชิกด้วยเสื้อผ้าและ
ข้อมับกับเครื่องแต่งตัวเสื้อป่า" ประชุมกฎหมายประจำศก ๒๕
(ร.ศ.๑๓๐).

"ประกาศให้ยกเลิกอาญาโทษแก่ทหารบก" ประชุมกฎหมายประจำศก ๓๓
(พ.ศ.๒๔๖๓) : ๒๖๓.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือ

ขจร สุขพานิช. "ฐานันดรไพร" ใน หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารย-
ธรรมไทย, พระนคร . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘.

จักรปาณีสรีศิลป์วิสุทธิ์, หลวง. เรื่องของเจ้าพระยามหินทร. พระนคร : โรงพิมพ์
 ที่รณสาร, ๒๔๘๗.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้ายารวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เกศวังปารุสดี เล่ม ๑.
 พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

_____ เจ้าชีวิต. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๗.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระนคร :
 กุรุสภา, ๒๕๐๖.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "ปัญหาพัฒนาการเศรษฐกิจไทย" ใน เศรษฐกิจไทย: โครงสร้าง
 กับการเปลี่ยนแปลง. พระนคร : ฝ่ายวิชาการคณะเศรษฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจ ๑๘๕๑-๑๙๑๐"
 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑ (เอกสารอัครสำเนา)

ชัชชวลิต เกษมสันต์, ม.จ. "คำปรารภเหตุ" พระบรมราชาโชวาทและพระบรม
 ราชานุศาสน์แสดงคุณในงานวิชาชนบท (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง
 ศพ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ด. เปื้อ ฟุ้งบุญ ณ อยุรชยา) ณ เมรุ หน้า
 วัดมัลลาคีรียาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๐)

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ.

พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๒ (มูลนิธิโครงการตำรา
 สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์).

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ.ศ. ๑๘๘๓-
 ๒๔๗๕. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘ (เอกสารอัคร
 สำเนา).

ชัยอนันต์ สมุทวนิช. ชีวิตและงานของเทียนวรรณและก.ศ.ร.กุหลาบ.

พระนคร . สำนักพิมพ์ชวนันท์, ๒๕๑๗.

_____ . อุดมการณ์ทางการเมือง. พระนคร : เค็ดดีไทย, ๒๕๑๗.

ชัยอนันต์ สมุทวนิช, สุวดี เจริญพงศ์ (บรรณาธิการ). การเมือง-การปกครองไทย

สมัยใหม่. (รวมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์) เอกสาร

ทางวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์ พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

ชัยอนันต์ สมุทวนิช และ ชัยติยา กรรณสูต. เอกสารการเมืองการปกครอง

ของไทย พ.ศ.๒๕๑๗-๒๕๑๗. พระนคร : โครงการตำราสังคม

ศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๘.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "วังหน้า : ตำแหน่งผู้สืบราชสมบัติ" ใน รักเมืองไทย.

สมบัติ จันทรวงศ์, วัชรพงศ์ ชนะพรพันธุ์ บรรณาธิการ พระนคร :

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๘.

คัมภีร์วิบูลย์ ยี่ ยอนสัน. ภูมิศาสตร์สยามสำหรับประถมศึกษาของกรมศึกษาธิการ.

พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ร.ศ.๑๒๑

คำรงราชานุภาพ สมเด็จพระบรมวงษ์เธอ กรมพระยา. ความทรงจำ (๒๕๐๕-

๒๕๔๖). พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓.

_____ . "ตำนานวังหน้า." ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๓. พระนคร :

คุรุสภา, ๒๕๐๗.

_____ . "ตำนานเกณฑ์ทหารไทย" และ "ตำนานกรมทหารบก ราบที่ ๔".

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๗.

_____ . พระประวัติจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช.

กองทัพบกพิมพ์แจกเนื่องในโอกาสวันสิ้นพระชนม์ เวียนมาบรรจบครบรอบ

๒๐ ปี ในวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖. (ม.ป.ท.)

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๕. พระนคร :

คุรุสภา, ๒๕๐๘.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และยู ยี่ ยอนตัน.

ประวัติสังเขปแห่งการก่อกำเนิดประเทศไทยสยาม. พระนคร : โรงพิมพ์

เฮงหลี, ๒๔๖๓.

แถมสุข นุมนนธ์. ยังเตอร์กรุนแรก : กยจ ร.ก.๑๓๐. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, ๒๕๒๒

ทวี มุขรระโกษา. พระมหากษัตริย์ราชเจ้า. พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๐๖

ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม ๘ เมษายน ๒๔๓๐. พระนคร : กระทรวง

กลาโหม, ๒๔๕๖.

เนตร พูนวิวัฒน์ ร้อยกรี. "ประวัติย่อของ ร.ก.เหรียญ ศรีจันทร์" ใน

เหรียญรำลึก. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ก.เหรียญ ศรีจันทร์ อ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันเสาร์ที่ ๖

พฤศจิกายน ๒๕๑๘. (ม.ป.ท.)

ประชา พูนวิวัฒน์ พันตำรวจตรี. นานเรียกขานว่าลูก. พระนคร : สำนักพิมพ์

บรรณาการ, ๒๕๑๗.

ประสงศ์สม บริพัตร มจ.หญิง. บันทึกความทรงจำบางเรื่อง. พิมพ์ในงานเมรุ

หม่อมเจ้าหญิง ประสงศ์สม บริพัตร ๓ พฤศจิกายน ๒๔๕๕. (ม.ป.ท.)

ประยुทธ สิทธิพันธ์. พระมหากษัตริย์ราชเจ้า. พระมหากษัตริย์ราชเจ้า. พระนคร :

กรุงเทพฯ การพิมพ์, ๒๕๑๗

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕-๒๕๔๔).

พระนคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคม

ศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ.๒๕๒๐.

พิทยลาภพฤคิยากร สมเด็จพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. อัครชีวประวัติ. พิมพ์ใน

งานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤคิยากร

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทน์ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๗.

(ม.ป.ท.)

พิชฌุโลกประชานาถ, เจ้าฟ้ากรมหลวง. พงษาวดารยทศกัณฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒
(ม.ป.ท.) ๒๔๖๓.

ไพศาลศิลปศาสตร์, พระยา และญาณวิจิตร, หลวง. หนังสืออ่านธรรมจริยา.
พระนคร : กรมศึกษาธิการ, ๒๔๔๔.

ภาณุพันธุ์วงศ์วรเศรษฐ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ตำนานกรม
ทหารมหาดเล็กกราบที่ ๑ รักษาพระองค์. (ม.ป.ท.)

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เทศนาเสือป่าและปลุกใจเสือป่า
พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ, ๒๕๑๒.

_____ . อุตรกรู (Uttaraguru). แปลโดย กรมหมื่นทิพยลาภ พงศนิยากร.
พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๘.

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ "เศรษฐกิจไทยปี ๒๕๒๒ : วิฤทธิการแห่งโครงสร้าง
และวิฤทธิการแห่งเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ" คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

รุจยา อากาศ, ม.ร.ว. "การปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นมณฑลราชบุรีในสมัย
รัชกาลที่ ๕" รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๑. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๒๑.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.
พระนคร : โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ๒๕๑๐.

ศิลปากร, กรม (รวบรวม). เอกสารเสือป่าละเรื่องราวของเสือป่า. พระนคร:
หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๔. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี
พระราชวังสนามจันทร์)

กร้อยชยา.(พระนามแฝง). ฉวยอำนาจ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

สุกัญญา ศีรวัณฐ. ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญา
สิทธิราชย์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๗๕. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี.

พระนคร : กุรุสภา, ๒๕๐๔.

เสฐียรโกเศศ. ชีวคชาชาวไทยสมัยก่อน. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ค. และเนตร ชุนวิวัฒน์, ร.ค. กบฏ ร.ศ. ๑๓๐.

พระนคร : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๗.

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ค. "อารัมภบท" ประวัติปฏิวัติครั้งแรกของไทย

ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) (ม.ป.ท.), ๒๕๐๒.

อกิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖.

แปลโดย ม.ร.ว. ปรกาศทอง สิริกุล และพรณี สรุงบุญมี.

พระนคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑.

อมรรตุมารักษ์, จมื่น. นศุติโลเก : คนไม่ถูกนับว่ามีในโลก. พระนคร :

กุรุสภา, ๒๕๑๗.

_____ . นามแฝงของมหาบุรุษ. พระนคร : กุรุสภา, ๒๕๑๗.

_____ . พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว:

พระบรมราชาไชยทางการเมือง. พระนคร : กุรุสภา, ๒๕๑๘.

_____ . มหาคเล็กในท่าเนียบ. พระนคร : กุรุสภา, ๒๕๑๗.

_____ . เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์ไทย เล่ม ๑. พระนคร :

กุรุสภา, ๒๕๐๘.

เอก วิสกุล และ คนอื่น ๆ. "คำไว้อาลัย คุณครอง ตันติเวชกุล" ใน

หนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายครอง ตันติเวชกุล ณ เมรุวัด

ธาตุทอง ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๓.

อัสวหา (นามแฝง) ปถิณะคดีของอัสวหาและอัสวภาษิต. (ม.ป.ท.) ๒๕๕๔

บทความในวารสารและหนังสือพิมพ์

- "การชี้แจงความว่าควยวินัยทหาร" ยุทธโภษ เล่ม ๑๗ ตอนที่ ๑๐ (มิถุนายน ร.ศ.๑๒๔) : ๙๐๕-๙๑๐.
- "การทรงมอบรางวัลการกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ยุทธโภษ เล่ม ๑๙ ตอนที่ ๒ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๒๕) : ๔๙-๕๔.
- "การเมือง" บางกอกการเมือง (๑๕ สิงหาคม ๒๔๖๗) : ๓
- "การศึกษาของเมืองเรา . เสนาศึกษา เล่ม ๕ ตอน ๖ (มิถุนายน ๒๔๖๔) : ๔๕๓-๔๖๐.
- คำ, ร.ต. "ชาวทหารประเทศบุลเกเรีย . ยุทธโภษ เล่ม ๑๗ ตอนที่ ๔ (เมษายน ร.ศ.๑๒๔) : ๖๖๗-๖๖๘.
- "คำชี้แจงเพิ่มเติมการลงโทษทหารที่กระทำผิดยุทวินัย" ยุทธโภษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๔ (มกราคม ร.ศ.๑๒๔) : ๔๙๐
- "คำชี้แจงเพิ่มเติมในการฝึกหัดทหาร ตอนที่ ๔" ยุทธโภษ เล่ม ๒๐ แผ่นที่ ๒ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๓๐) . ๒๐๙-๒๑๕.
- "คำนำว่าควยการมีหนังสือพิมพ์ทหารจะมีคุณอย่างไร" ยุทธโภษ เล่ม ๑๙ แผ่นที่ ๑ (๒๑ กันยายน ร.ศ.๑๑๑) : ๓-๔
- "คำนำเรื่องรายงานการประลองยุทธกองทัพบก ร.ศ.๑๒๕" ยุทธโภษ เล่ม ๒๐ ตอนที่ ๕ (กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๓๐) : ๔๒๑-๔๓๓.
- "ความเห็นเรื่องนายทหารควรพร้อมกันคิดตั้งสมาคมเพื่ออุดหนุนราชการในกองทัพบกประเทศสยาม" ยุทธโภษ เล่ม ๒๐ ตอนที่ ๑๒ (กันยายน ร.ศ.๑๓๑) : ๗๘๙-๘๐๓.
- "ไครน้ำไคร" บางกอกการเมือง (๑๖ มิถุนายน ๒๔๖๖) : ๓.
- จำรัส, ร.อ. "การฝึกหัดทหารราบปืนในดุคร้อน" ยุทธโภษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๒ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๒๕) : ๒๑๑-๒๓๕.

จำรัส, ร.ต. "การสโมสรทหารบกประเทศไทย" ยุทธโฆษ เล่ม ๑๗ ตอนที่ ๖
(กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๒๗) : ๕๐๐-๕๐๕.

_____ "ชาวทหารบกต่างประเทศ" ยุทธโฆษ เล่ม ๑๗ ตอนที่ ๔ (ธันวาคม
ร.ศ.๑๒๗) : ๓๓๒-๓๓๘.

จีนโนสยามวารศัพท์ (๑๑ เมษายน ร.ศ.๑๖๐) : ๔.

จีนโนสยามวารศัพท์ (๑๕ เมษายน ร.ศ.๑๓๐) : ๓.

ฉัตรทิพย์ นาดสุภา. "ความคิดทางเศรษฐกิจของพระยาสุริยานุวัตร" สังคม-
ศาสตร์ปริทัศน์ ๑๒ (กันยายน ๒๕๑๗) : ๔๐

ชวย, ร.ต. หม่อมหลวง. "กองทหารปืนกลในกองทัพไทย" ยุทธโฆษ เล่ม ๑๖
ตอนที่ ๑๑ (กรกฎาคม ร.ศ.๑๒๗) : ๑๐๕๔-๑๐๖๖.

ของทอง. "ราชการมหาดเล็ก" บางกอกการเมือง (๒๔กรกฎาคม ๒๔๖๗) : ๒๐

"นักการเมืองกับเจ้านายบางพระองค์" นักการเมือง เล่ม ๒ (พ.ศ.๒๔๖๕) :

๓๗-๓๘.

"บทนำ" สยามสมัย (๑ มกราคม ๒๔๕๕) : ๑.

"บทนำ" เสนาศึกษา เล่ม ๓ ตอนที่ ๕ (กันยายน ๒๔๖๑).

"บทละครพูดเรื่อง เอะ" เสนาศึกษา เล่ม ๓ ตอนที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๔๖๑) :

๑๑๕-๑๒๔.

"ปัญหาตรีศกแถวเจาชา" จีนโนสยามวารศัพท์ (๑๗ เมษายน ร.ศ.๑๓๐) : ๓.

"ผู้ช่วยราชการทหารเรือ" บางกอกการเมือง (๑๒ ธันวาคม ๒๔๖๔) : ๓.

พงศ์ไทย ณ สวนบัว. "รัฐบาลกับหนังสือพิมพ์" บางกอกการเมือง (๔ ธันวาคม
๒๔๖๖) : ๓.

พลกุล อังกินันท์. "เผชิญหน้าผู้ก่อการกึกก้อง" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๒
(พฤศจิกายน ๒๕๑๔) : ๗๒.

"พลสมัครเสือป่า" ยุทธโฆษ เล่ม ๑๕ ตอนที่ ๕ (มิถุนายน ร.ศ.๑๓๐) :

๕๖๗-๕๗๗.

"พระบรมราชานุญาตให้นำอาหารบกเป็นวิสามันตสมาชิกกองเสื่อป่า" ยุทธโกษ

เล่ม ๑๕ ตอนที่ ๑๒ (กันยายน ร.ศ.๑๓๐) : ๖๗๒-๖๗๕.

"พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พันโท พระ-

นราธิราชภักดี (๒๗ ตุลาคม ร.ศ.๑๓๑)" วารสารประวัติศาสตร์

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๒๒) : ๕๘-๑๐๑.

พิชญ์โลกประชาชนาถ, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง. "แกกความกลาดเคลื่อนในเรื่อง

'การเปรียบเทียบอาหารญี่ปุ่นกับญี่ปุ่น' ของว่าที่นายร้อยตรี เตก"

ยุทธโกษ เล่ม ๑๖ ตอนที่ ๕ (มกราคม ร.ศ.๑๒๖) : ๔๑๖-๔๒๘.

_____ . "คำชี้แจงเพิ่มเติมชั่วคราวในการฝึกหัดทหาร ร.ศ.๑๒๕" ยุทธโกษ

เล่ม ๒๐ ตอนที่ ๒ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๓๐) : ๓๒ .

_____ . "คำชี้แจงลักษณะและประโยชน์ของเหล้าทหารพราน" ยุทธโกษ

เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๑๐ (กรกฎาคม ร.ศ.๑๒๕) . ๕๐๓-๕๐๗.

_____ . "คำแนะนำในการประลองยุทธกองผสม" ยุทธโกษ เล่ม ๑๘

ตอนที่ ๕ (กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๒๘) : ๔๕๕-๔๕๐.

_____ . "แจ้งความกรมเสนาธิการทหารบก" ยุทธโกษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๑

(ตุลาคม ร.ศ.๑๒๘) : ๑-๓

_____ . "บทนำ" ยุทธโกษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๓ (ธันวาคม ร.ศ.๑๒๘) : ๒

_____ . "ประวัติศาสตร์การทำสงครามของประเทศกลาสสิก" ยุทธโกษ

เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๗ (เมษายน ร.ศ.๑๒๘) . ๖๗๕-๖๘๓.

_____ . "พงศาวดารยุทธศิลปะ" ยุทธโกษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๑ (ตุลาคม

ร.ศ.๑๒๘) : ๒๔-๔๓.

ยุทธ, ร.ท. "ภูมิศาสตร์เมืองราชบุรี" ยุทธโกษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๗ (เมษายน

ร.ศ.๑๒๘) . ๗๑๔-๗๓๑.

โยธาธรรมนิเทศ, หลวง. "การเงินของประเทศญี่ปุ่น" ยุทธโกษ เล่ม ๑๖

ตอนที่ ๖ (กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๒๖) : ๕๓๗-๕๔๒.

"รัฐสภาสยาม" บางกอกการเมือง (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘) : ๓.

"ราชการมหาดเล็ก" บางกอกการเมือง (๒๔ กรกฎาคม ๒๔๖๗) : ๒๐.

"รายงานการเปิดสโมสรทหารบกมณ.อนครสวรรค์" ยุทธโภษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๘
(พฤษภาคม ร.ศ.๑๒๘) : ๘๓๘-๘๔๐.

"รายงานการเพาะปลูก" จีนโนสยามวารศัพท์ (๗ เมษายน ร.ศ.๑๓๐) : ๕.

"เรื่องหารอย" นักการเมือง (๒๕ กันยายน ๒๔๖๖) : ๕๔-๕๕.

วัง ราชบุรี. "สัมพันธ์ประเทศ" บางกอกการเมือง (๒๔ ธันวาคม ๒๔๖๖) : ๓.

วาด, ร.อ. "การเปลี่ยนแปลงทหารบกในประเทศจีน" > ยุทธโภษ เล่ม ๑๖
ตอนที่ ๖ (กันยายน ร.ศ.๑๒๖) : ๓๔-๔๔.

_____ "การทหารประเทศออสเตรเลีย อังการี อิตาลี" ยุทธโภษ เล่ม ๑๗
ตอนที่ ๓ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๒๗) . ๑๑๑-๑๑๓.

"วิชาการเมือง" ไทยหนุ่ม (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘) : ๕.

"วิธีจัดการทหารของประเทศญี่ปุ่น" ยุทธโภษ เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๑๑ (สิงหาคม
ร.ศ.๑๓๐) : ๗๔๓-๗๔๘.

ศราภย์พิพัฒน์, น.อ.พระยา. "ศักดิ์ศรีของทหารเรือไทย" นาวิกศาสตร์ ๔
(พฤศจิกายน ๒๕๐๕) : ๔๖-๔๘.

"ศาสนนาวา" เสนาศึกษา เล่ม ๓ ตอนที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๔๖๑) :
๗๕๕-๗๖๔.

สอ สัจวาที. "เสนาบดีเมืองไทย" ชาวกรุง ๑๖ (ตุลาคม ๒๕๐๘) :
๒๒-๒๔.

"สำเนาพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวงศ์มุนีโลกประชานาถ.
๒๕ ตุลาคม ๒๔๖๑" เสนาศึกษา เล่ม ๓ ตอน ๑๒ (ธันวาคม ๒๔๖๑).

สุรินทรราชเสนี, พระยา. "ความกักด่านออบเย็กต์เซ็นเทนซ์ (Object
Sentence)" ยุทธโภษ เล่ม ๑๗ ตอนที่ ๖ (กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๒๗) :
๕๔๐-๕๔๓.

- "หาเลี้ยงชีพที่จำเป็น" จีนโนสยามวารักษ์ (๘ เมษายน ร.ศ.๑๓๐) : ๓.
- "หนังสือพิมพ์ของประเทศสยาม" กรุงเทพเคอิลเมอ (๑๔ กันยายน ๒๔๖๘) : ๑๑.
- อภิบาล, ร.อ. "ตำแหน่งนายทหาร" ยุทธโภย เล่ม ๒๐ ตอนที่ ๒ (พฤศจิกายน ร.ศ.๑๓๐) . ๘๘-๘๑.

วิทยานิพนธ์และรายงานวิจัย

- จันทร์ต้น ประवालปัทม์. "การเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. "การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๘๔-๒๔๗๕" วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- ทวีศิลป์ สืบวัณณะ. "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- บรรจง ศันศยานนท์, ร.ศ.ค. "การเมืองและการรวมชาติขึ้นต้น ศึกษาเฉพาะกรณีพัฒนาการทางการปกครองของไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- ปิยะฉัตร ปิตะวารณ. "การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๓)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓.
- ปิยะนาด นีโครธา. "บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลมณฑก ในการปกครองประเทศไทยสยามตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

พรเพ็ญ ฮันตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗.

ภารดี มหาพันธ์. "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ, ๒๕๑๘.

วารุณี โอสดารมย์. "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.๒๔๑๑ - พ.ศ.๒๔๗๕"
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ศิริพันธ์ บุญศิริ. "บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรม
หลวงพิษณุโลกประชานารถ" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

สุวดี เจริญพงศ์. "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

สมชาย หลังหมอยา. "ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

อัจฉราพร กมฺพิสัย. "การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๖"
รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๑๗.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Primary Sources

- D.P.T. No.40. Report of Mr.William W. Russel (4 April 1924).
- D.P.T. No.72. Report from Mr.William W. Russel, 6 April, 1926.
- F.O. 371/1474. "Annual Report of Siam, 1911. : Personalities of King Rama VI"
- F.O. 371/1719 "Annual Report for 1925".
- Ministry of Finance. Statistical Year Book of the Kingdom of Siam 1917 second number. Bangkok : Department of Commerce and Statistics, 1917.

Secondary Sources

- Battye, Noel A. "The Military, Government and Society in Siam, 1868 - 1910 : Politics and Military Reform During the Reign of King Chulalongkorn". Ph.D.Thesis, Cornell University, 1975.
- Huntington, Samuel P. The Soldier and the State : The Theory and Politics of Civil Military Relations. Cambridge : Harvard University Press, 1967.
- Ingram, James C. Economic Changes in Thailand 1850 - 1970. California : Stanford University Press, 1971.
- Johnston, David Bruce. "Rural Society and the Rice Economy in Thailand 1880 - 1930." Ph.D.Thesis, Yale University, 1975.

- ๒๐๗
- Pye, Lucien W. "Armies in the Process of Political Modernization." In The Role of the Military in Underdeveloped Countries. Edited by John J. Johnson. Princeton : Princeton University Press, 1962.
- Riggs, Fred. W. Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity. Honolulu : East-West Center Press, 1966.
- Sarasas, Phra. My Country Thailand : Its History, Geography and Civilization. 5th ed. Bangkok : Chatra Press, 1956.
- Siffin, William J. The Thai Bureaucracy Institution Change and Development. Honolulu : East - West Center Press, 1966.
- Steinberg, David Joel et al. In Search of Southeast Asia : A Modern History. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1975.
- Thak Chalermtiarana. Reflection on the Sarit Regime and the Process of Political Change in Thailand. Reprinted from Tonan Ajia Kenkyu (South East Asian Studies) 16 (December 1978).
- Toru Yano. "Political Structure of a "Rice Growing State" in Thailand." In Thailand, A Rice Growing Society. Edited by Yoneo Ishii. Kyoto : The Center for S.E.A. Studies, 1975.

ภาคผนวก ก

แจ้งความกรมเสนาธิการทหารบก

หนังสือพิมพ์ยุทธโภษที่ออกเป็นรายเดือน และได้ออกในปลายเดือน
ทุกเดือนนั้น บัดนี้จะจัดการใหม่ให้ออกในต้นเดือนทุก ๆ เดือน แต่การที่จะเปลี่ยน
แปลงเช่นนี้ จำเป็นจะต้องงคงฉบับจำนวนเดือนกันยายน ศก ๑๒๘ นี้เสีย เปลี่ยน
เป็นเรียกว่าจำนวนเดือนตุลาคม ศก ๑๒๘ แทน.

การที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ไซ้จะทำให้ผู้รับยุทธโภษ ใ้รับหนังสือเป็น
จำนวนน้อยฉบับลงก็หาไม่ หนังสือยุทธโภษ เล่ม ๑๗ ได้ออกมาครบ ๑๒ ตอนแล้วใน
เดือนสิงหาคมที่แล้วมา และเล่ม ๑๘ จะออกตอนที่ ๑ ในเดือนตุลาคม ศกนี้
ตอน ๑๒ เดือนกันยายน ศก ๑๒๘ คงรวมเป็น ๑๒ ตอนเหมือนกัน ข้อที่แปลกกับ
แต่ก่อนนั้น มีอยู่แต่ว่าตอน ๑ ในเล่มทุกเล่มต่อไปจะออกในเดือนตุลาคม ไม่ใช่
กันยายนดังเคยมาแต่เดิมเท่านั้น.

อนึ่งในการที่กรมยุทธนาธิการ ได้จัดให้มีหนังสือพิมพ์ของทหารโดยแจก
ออกเป็นรายเดือนอยู่ และแจกจ่ายให้กรมกองทหารโดยมิต้องเสียเงินค่าบำรุงนั้น
ก็เพื่อประสงค์จะให้บรรดาทหารที่รับราชการอยู่ในกรมกองต่าง ๆ มีโอกาสใคร่ได้
เห็นในสิ่งที่เกี่ยวแก่ทางการและวิชาทหาร เพื่อบำรุงให้ความรู้ของตนเจริญขึ้น
เสมอไป ไม่ให้เสื่อมทรามลงหรือหยุดคั่งที่อยู่.

แต่การที่จะให้ความประสงค์ของกรมยุทธนาธิการนี้ เป็นผลสำเร็จจริง
จำเป็นที่นายทหารจะต้องช่วยกันแต่งเรื่องหรือแปลเรื่องที่เป็นประโยชน์ในทางการ
วิชาทหารนั้นส่งมาลงในหนังสือยุทธโภษนี้ทั่วกัน.

ในการที่มนุษย์เราจะมีความรู้เป็เรื่องปราชญ์นั้น ต้องอาศัยความคบหา
สมาคมพศสนทนาซึ่งกันและกัน เพราะความรู้ของเรามาจากผู้อื่นทั้งสิ้น ผู้มาก
บอกผู้น้อย จนผู้น้อยกลายเป็นผู้มาก และบอกผู้น้อยต่อไปอีกดังนี้ ขอใ้ผู้
บอกผู้น้อย

อ่านคำแจ้งความนี้ตรองดูทุก ๆ ท่านเถิด ว่าความรู้ที่ท่านมีอยู่ณคนนั้น ท่านได้มาจากผู้อื่นที่หนึ่งไม่ใช่หรือ ถึงแม้นท่านทราบจากหนังสือฉบับใดฉบับหนึ่งก็ดี แต่หนังสือนั้นก็มิใช่เรียบเรียงไม่ใช่หรือ แปลว่ารู้จากผู้อื่นนั่นเอง ที่มนุษย์ธรรมดาจะคร่ำครึชอบเอง ถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นที่สการบูชาบิถือของชนชาวเราทั่วไปนั้น เป็นพณวิไลย เพราะฉะนั้นเมื่อท่านใดความรู้มาจากผู้อื่น ท่านต้องบอกให้ผู้อื่นทราบต่อไปอีกจะไปเก็บไว้ในตนของท่านแต่ผู้เดียวหาควรไม่.

แต่การที่บรรดาทหารทุกคนจะพบปะพูดคุยกันเสมอ ๆ นั้น ก็ยอมไม่ได้ด้วยเอง เพราะต่างคนต่างต้องทำราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่ที่ต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้นควรใช้หนังสือยุทธโศภนเป็นหนทางสนทนาบอกความที่ตนรู้ให้ผู้อื่นที่ยังไม่ทราบได้ทราบไว้มาก การที่คนจะมีความรู้เหมือนกันหมดนั้น ก็ยอมเป็นไปไม่ได้ด้วยเอง เพราะฉะนั้นเรื่องที่ถูกคนคนหนึ่งรู้ แต่อีกคนหนึ่งไม่ทราบ คงต้องมีเสมอ.

ข้าพเจ้าขอชักเตือนเป็นพิเศษต่อท่านที่ได้ไปเล่าเรียนต่างประเทศว่า ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณทรงชุบเกล้า ฯ โปรดให้มีโอกาสไต่ถามภาษาอื่นนอกจากภาษาของตน ทำให้ท่านสามารถได้อ่านได้ฟังสิ่งที่ถูกคนที่ไม่รู้ภาษาต่างประเทศไม่ สามารถจะอ่านทราบได้ ท่านไม่ควรจะเก็บความรู้นั้นไว้แต่เฉพาะตน เพราะการที่ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณนั้นไม่ใช่สำหรับท่านผู้เดียว สำหรับให้ท่านนำเอาความรู้ที่ท่านไปได้นั้น มาแพร่หลายให้คนอื่น ๆ ด้วย เพราะฉะนั้นการที่ท่านจะนิ่งเงียบเสีย นั้น เป็นการขาดไม่ได้ที่ท่านที่เสียอย่างหนึ่งแน่.

ถึงแม้นท่านที่มีได้ไปศึกษาวิชาต่างประเทศก็ดี แต่เคยไปมาในดินแดนต่าง ๆ แห่งพระราชอาณาเขตรสยามนี้ ท่านก็สามารถจะนำเหตุการณ์ที่เป็นไปในที่ใดที่หนึ่งเล่าให้คนที่ไม่เคยไปทราบไว้ ย่อมเป็นทางนำมาซึ่งประโยชน์สำคัญเหมือนกัน เพราะฉะนั้นไม่ควรเพิกเฉยเสียเลย.

ขอชักชวนบรรดาทหารทั้งปวง ในนามของความสามัคคีในระหว่างทหารบก ให้ส่งเรื่องมาลงในยุทธโฆษ เพื่อเป็นทางใหญ่ร่นอายุใคร่ครวญ ผู้ที่ไม่เคยเห็นได้ฟัง เรื่อง ที่ถึงไม่เหมือนเห็นเองก็คิดว่าไม่ทราบเลย บรรดาทหารทั้งปวงจะได้มีความรู้ความเห็นทันการทันสมัยให้ทั่วถึงกัน ไม่ใช่คนรู้ก็รู้ไป ที่ไม่รู้ก็คงโง่เปล่าอยู่ อย่างนั้น.

(ลงพระนาม) จักรพงษ์
ผู้รั้งตำแหน่งเสนาธิการทหารบก.

ที่มา : ยุทธโฆษ. เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๑ ตุลาคม ศก ๑๒๘ (พ.ศ.๒๔๕๒).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

พระราชหัตถเลขาถึงนายจายง

เมืองพระพิษณุโลก

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐

จายง

วันนี้เป็นวันที่อายุของเจ้าครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์ อันเป็นที่ยินดีในส่วนตัว เพราะนับว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มบริบูรณ์ตามกฎหมาย แต่นอกจากนี้ยังมีข้อที่ควรจะยินดีได้อีกหลายประการ จะกล่าวแต่โดยย่อดังต่อไปนี้.

ตั้งแต่เจ้าได้มาอยู่กับข้ารับใช้ใกล้ชิดมา ตั้งแต่เจ้ายังเป็นเด็กอยู่แทบจะไม่รู้ภาษาคน ตลอดมาจนถึงกาลวันนี้ เป็นวันซึ่งเจ้าได้ก้าวพ้นจากเขตรอายุซึ่งนับว่าเป็นเด็ก เริ่มอย่างขึ้นบรรทัดชั้นแรกแห่งอายุผู้ใหญ่ ข้าได้สังเกตเห็นแล้วว่าเจ้าเป็นผู้ที่สมควรที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระเมตตาของ ขุนเลี้ยงจริง ๆ ทั้งมีน้ำใจจงรักภักดีซื่อตรงสุจริตมั่นคง มีความอุสาหพากเพียร ในทางที่ชอบ ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากกายของตนเลย ข้ารู้สึกสุขด้วย ทุกข์ทุกขด้วย ทั้งหาความสุขพลมมิได้เลย ไม่เคยเห็นแสดงความฤษยาในผู้หนึ่ง ผู้ใด ใครก็มักชมในข้าพ้อง แต่ผู้ที่ผิดของรับโทษ ฤพลาดพลั้งอย่างใดก็ไม่เคย ข้าเต็ม ทั้งมีจิตระเมตตาโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย แต่ส่วนผู้ใหญ่เจ้าก็ได้ประพฤติเป็น สัมมาคาราวต่อผู้ควรเคารพ ประพฤติตนมาโดยสม่ำเสมอเป็นที่สมควรแก่บุคคลทุกชั้น สมควรที่จะเรียกเจ้าว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีตามสมควรคนหนึ่ง คุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วทุก อย่างนี้ ย่อมทำให้เจ้าเป็นผู้ที่ชนทุกชั้นนิยมชมเชยว่าเป็นคนดี สมควรที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงชุบเลี้ยงโดยแท้ ในส่วนตัวเองซึ่งจะว่าในส่วนตัวอันเป็นบุคคลคนหนึ่ง ไม่ใช่ในส่วนพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าเป็นอุปถากอันถูกใจหาผู้ใดจะเสมอเหมือนได้โดย ยาก ยังไม่เคยได้กระทำการอันใดซึ่งจะให้ชาติวงศ์เอื้อกรอนลำบากใจเพราะเจ้า

เลย นับว่าเป็นคนหนุ่มที่อัจฉริยะไม่เหมือนคนหนุ่มทั้งหลาย ไม่มีข้อบกพร่องในทาง
ที่แววตรงต่าง ๆ เป็นคนเหมือนคนที่อายุรุ่นราวคราวกันมักพอใจประพศิ เจ้าไค้ตั้ง
อยู่ในโอวาทของชาประหนึ่งวาชาเป็นบิดาแท้จริง จึงทำให้เขามีความรักใคร่อย่าง
บุตรแท้จริงเหมือนกัน

เพื่อ เอยความประพศิของเจ้าเป็นมาแล้วอย่างไร ขอให้เจ้าตั้งใจ
ปฏิบัติให้คงเป็นไปอย่างนั้นในเมืองนา เสียแรงไค้สำหรับรักษาตัวมาดีถึงเพียงนี้แล้ว
อยาก่ารีบปลดอยใจให้เห้นไปในทางอันไมงาม อยาหนงใจวาร์กษาคั้วรอกตลอด
มานานแล้วจะตองไมระวังตัวอีกตอไป ในโลกนี้คนชั่วมันมีอยู่มาก คนที่คอบมุงจะ
ฟังบุญผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดปราน โดยมันประสงค์จะไซ้เป็นสพานเพื่ออาไศรย
เดินทางให้ไปบรรลุลความปราศณาของมัน ตัวเจ้าสิเป็นคนสุจริตที่ไหนเลยความคิด
ในทางชั่วจะรูเท่าหันคนพาลไค้ สาตราอาวูชไค้ ๆ ในโลกนี้ที่คนพาลจะไซ้ประหาร
จะหาที่ร้ายกาจเท่าปากไม่มีแล้ว เพราะมันทำลายไค้โดยผู้ถูกทำลายไมรู้สึกตัว เพราะ
ฉนั้นจนระวังคนปากหวานให้จงมาก ถ้ามันจะพุดจาตลอดวงชักจงใจให้เห้นไปในทางที่
ไมถูกกระแสโอวาทของชาเป็นบิดาแล้ว ให้ฟังเข้าใจเถิดว่านั่น คือ ศัตรูของเจ้า
มีชิมิตรเป็นอันขาด ถ้าจำชอนี้ไวแล้วคงจะไม่พลั้งพลาดไปไค้เป็นแน่แท้

ในบัดนี้ข้าขออวยไชยให้พรให้เจ้าสถาวรยืนยงคงมั่น อยู่ในสรรพศิริสวัสดิ์
พิพัฒน์มงคล ขอชนมาบุญยังยืนอยู่นานปานใจปอง ขอวรรณจงผู้คณองเป็นสง่าปรากฏ
แก่ตาชนทั้งหลาย ขอจงเจริญสุขทั้งในกายแลในดวงจิตร์ทุกทิวาราตรี ขอจงมีพละ
กำลังเพื่อประกอบกิจการทั้งปวงไค้ดังปราศณา ขอสรรพโรคาพาชรายพิบัติอุปัทวันตราย
จงอยามากล้ากลายเป็นพิษะฉัญไรทั้งหลายจงแคว้คลาคลาตไปจากตน ขอดวงกรรมลจง
เบ็กบานส่าราญมองใส จะคิดสิ่งไค้ก็ให้ไค้ปลอดภัยไปรง จะประสงค์สิ่งก็ขอให้ไค้ดังใจ
จ่างทุกประการอย่าไค้ขาด ขออำนาจพระศัวีรัตนไตรยอันเป็นนิริศัสยบุญเชตร์ ทั้ง

๒๕๖๕

เทพยเจ้าอันมีมหาเศวตฉัตรคานภาพทั่วทุกมณฑลสถานจงบรรดาลัยพรทั้งหลายนี้
ประสิทธิ์สำเร็จแก่เจ้าผู้เป็นที่รักใคร่แห่งชาวยุติไพรนี้เทอญ.

(ลงพระบรมปรินามากิจย์) วชิราวุธ ป.ร.

(ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินขวัญร้อยชั่ง) ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนสมควร

๑๐. สโมสรนี้จะต้องมีเจ้าหน้าที่สำหรับทำการ คือ ๑. ประธานายก
 ๒. อุปนายก ๓. เลขานุการ นอกจากนี้ยังต้องมีกรรมการอีก ๘ คน
๑๑. การประชุมนั้นต้องแบ่งออกเป็น ๒ ภาค ๆ ที่ ๑. ประชุมกรรมการ
 ภาคที่ ๒. ประชุมใหญ่ คือประชุมสมาชิกทั่วไปเมื่อถึงคราวประชุมใหญ่นั้น สมาชิก
 ทุกคนจะต้องมาประชุมพร้อมกัน ถ้าผู้ใดมีกิจจำเป็นมาไม่ได้ก็ต้องมอบฉันทะให้กับ
 สมาชิกผู้อื่นแทน
๑๒. สถานที่ของสโมสรนี้ ไม่กำหนดว่าจะตั้งอยู่ ณ ที่หนึ่งใดโดยแน่นอน
 ต้องย้ายเปลี่ยนแปลงไปตามความสะดวกของการประชุมทุกคราว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

บันทึกว่าด้วยความเสื่อมชามและความเจริญของประเทศ

บรรดาประเทศใหญ่น้อยทั่วไปไม่ว่าประเทศหนึ่งประเทศใดซึ่งจะมีความ
รุ่งเรืองหรือเกิดความเสื่อมทรามลงนั้น ย่อมเป็นไปโดยความปกครองของประเทศ
ซึ่งเป็นเหตุที่จะกระทำให้ประเทศนั้น เกิดความเจริญหรือเกิดความซุกซิมด้วยประการ
ต่าง ๆ

ถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดรู้จักจัดการปกครองดีโดยใช้กฎหมายแลแบบ
ธรรมเนียมที่ยุติธรรมซึ่งไม่กดขี่แลเบียดเบียนให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน
ประเทศนั้นก็จะมี ความเจริญรุ่งเรืองแลศรีวิไลยิ่งขึ้นทุกที เพราะราษฎรได้รับความ
อิสรภาพเสมอหน้ากันไม่มีใครที่จะมาเป็นเจ้าสำหรับกดขี่กันเล่น ดังเช่นประเทศ
ซึ่งอยู่ในยุโรปแลอเมริกาเป็นต้น ประเทศเหล่านี้แต่เดิมก็เคยมีกระษัตริย์ปกครอง
อยู่เหนือกฎหมายใช้อำนาจแลบีโซลุตเต็มที่สำหรับกดขี่ราษฎรได้ตามความพอใจ
ครั้นต่อมาเมื่อราษฎรเกิดความรู้อแลความฉลาดมากขึ้นแล้ว จึงได้ช่วยกันลบหลู่
ประเพณีอันชั่วร้ายของกระษัตริย์เสียหมด คิดจัดตั้งประเพณีการปกครองบ้านเมือง
ขึ้นใหม่ บางประเทศก็บังคับให้กระษัตริย์อยู่ใตกฎหมาย บางประเทศก็ยกเลิก
ไม่ให้กระษัตริย์ปกครอง คือ จัดตั้งการปกครองเป็นวิบบลิก เพราะฉะนั้นในเวลา
นี้จึงมีการปกครองสำหรับประเทศหลายวิธีด้วยกันดังจะไดกล่าวต่อไปนี้ให้ละเอียด

๑. ว่าด้วยวิธีปกครองประเทศโดยมีกระษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย
(แลบีโซลุตคอมอนาก็)

การปกครองประเทศตามวิธีนี้เป็นวิธีที่ร้ายแรงมากเพราะกระษัตริย์มีอำนาจ
เต็มที่โดยอยู่เหนือกฎหมาย กระษัตริย์จะทำการชั่วร้ายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ทำได้
เพราะไม่มีใครขัดขวาง กระษัตริย์จะกดขี่แลเบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความทุกข์ยาก
ด้วยประการหนึ่งประการใดทุกอย่าง ราษฎรที่ไม่มีความผิดกระษัตริย์จะเอามาเขียนตี

หรือสภาพแฉงองจำไคตามความพอใจ ทรัพย์สินสมบัติแลที่ดินของราษฎรนั้นกระษัตริย์จะ
 เบียดเบียนเอามาเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวไคโดยไม่มีชื้อชั้น เช่น อยางไลที่ตำวัง
 เป็นต้น เงินผลประโยชน์สำหรับแผ่นดินที่เก็บไคมานั้น กระษัตริย์จะรวบรวมเอา
 มาบำรุงความสุขแลความรื่นเริงในส่วนตัวส่วนพระญาติพระวงศ์หรือกอบโกยไคหา
 บ่าวไพร่ แลเอาเอาบ่าวไพร่พวกประจบประแจงสอพลอมากนอยเท่าไคก็ไคโดยไม่มีชื้อ
 ชั้น เพราะฉะนั้นเงินที่จะใช้ในการบำรุงบ้านเมืองจึงไม่มีเหลือ เพราะกระษัตริย์
 เอาไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวส่วนครอบครัวแลเอาไปบ่าวไพร่สอพลอเสียหมด

ธรรมดากระษัตริย์ที่อยู่เหนือกฎหมายนั้นจะทำการสิ่งไคก็ทำไปตามภาระตนเองโดยไม่มีที่ชื้อคขวาง
 เมื่อเห็นว่าการสิ่งไคซึ่งจะเป็นประโยชน์ส่วนตัวแลครอบครัวหรือกระทำไคให้เกิดความสุขสนุกสบายไคเพียงไคก็กระทำเอาตามความพอใจ ราษฎร
 จะไคได้รับความเดือดร้อนหรือบ้านเมืองจะชุกโชมก็ไม่ต้องนึกถึง ขอแต่ให้ส่วนตัวแล
 ครอบครัวมีความสุขสนุกสบายก็แลวกัน

เพราะเหตุนี้เองประเทศที่มีกระษัตริย์ปกครองเป็นเอธิปไตยจึงต้องลวมจนถึงกับความวินาศต้องเป็นค่าเป็นชะเลยของประเทศที่มีแบบธรรมเนียมปกครองค
 ดั่งที่ไคมีตัวอย่างมามากแลว

วิธีปกครองซึ่งไคกระษัตริย์มีอำนาจเป็นเอธิปไตยนี้ในยุโรปแลอเมริกาหมด
 สิ้นไปแลว เพราะตั้งแต่ราษฎรมีความฉลาดมากขึ้นก็ไคช่วยกันคิกกำจัดประเพณีที่ชั่ว
 ร้ายอย่างป่าเถื่อนนั้นให้หมดสิ้นไป ประเทศเหล่านั้นจึงไคมีความศรีวิสัยยิ่งขึ้นเป็น
 ลำคับมา

ส่วนประเทศที่ยังไคอำนาจอันร้ายแรงอย่างป่าเถื่อนอยู่นั้น ก็มีแต่จะชุกโชม
 จนต้องเป็นค่าแลเป็นชะเลยเขาเกือบหมดแลว เว้นแต่ประเทศไคซึ่งไคคิกจัดการเปลี่ยนแปลง
 ประเพณีการปกครองอย่างชั่วร้ายนั้นเสียพัน ประเทศนั้นจึงจะรอดตัวไปไค
 ดังเช่นประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ญี่ปุ่นเป็นประเทศเล็กนอยอยู่ในเอเชียก็จริง แต่ญี่ปุ่นมี
 อำนาจเท่าเทียมกับมหาประเทศก็เพราะไคจัดการเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครอง

ได้เร็ว จึงทำให้โลกมีความพิศวงกันหมด จนถึงกับเมืองจีนซึ่งเกิดบรรพชาพันกันอยู่ในเวลานี้ก็เพราะคิดจะเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองเสียใหม่ เพราะอยากจะให้ประเทศของตนมีอำนาจเท่าเทียมกับมหาประเทศตามความนิยมของโลก

บ้านเมืองวังกระษัตริย์มีอำนาจอยู่เหนือกฎหมายนั้น จะซุกซมลงก็เพราะกระษัตริย์มีอำนาจมาก กระษัตริย์จะทำผิดทุกอย่างก็ไม่มีใครขัดขวาง ส่วนข้าราชการที่มีความกตัญญูต่อบ้านเมืองนั้นก็ไม่มีใครกล้าห้ามปรามแลขัดขวางเพราะกลัวไภยอันตรายจะมาถึงตัว ส่วนพวกที่เห็นแก่ความสุขความสบายส่วนตัวโดยปราศจากความกตัญญูต่อชาตินั้นก็ได้ออกาสอนดีที่จะสอพลอช่วยกันยกย่องส่งเสริมให้ถูกอกถูกใจกระษัตริย์ ช่วยกันบำรุงบำเรอให้กระษัตริย์มีความสุขสนุกสำราญอยู่เป็นนิจ แม้กระษัตริย์จะทำผิดก็ช่วยกันหนุนวาที ฉะนั้นกระษัตริย์จะไม่โปรดปรานพวกสอพลออย่างไร ขอให้ดูพงษาวดารของโลกตั้งแต่โบราณมาจนบัดนี้ บรรดากระษัตริย์ที่อยู่เหนือกฎหมายต้องโปรดปรานพวกสอพลอมากกว่าพวกอื่น เพราะฉะนั้นจึงชักนำให้มีคนชอบในการประจบประแจงสอพลอมาก เพราะมีช่องทางที่จะได้คือเร็วกว่าพวกที่ไม่สอพลอ

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้แล้วก็จำจะต้องกล่าวให้ละเอียดว่าคนที่สอพลอแลคนที่ไม่สอพลอนั้นผิดกันอย่างไร

คนสอพลอนั้นมีอยู่ ๒ จำพวก จำพวกหนึ่งทำการให้กระษัตริย์โดยตรง ดังเช่นคาทายนแลพวกบริวารของกระษัตริย์ เป็นต้น

อีกจำพวกหนึ่งนั้นถึงแม้ว่ามีหน้าที่ตั้งแต่งให้ทำงานสำหรับรัฐบาลก็จริงแต่เอาเวลาไปใช้ในทางสอพลอเสียหมด ส่วนการที่ออฟฟิซนั้นถึงแม้ว่าจะบกพรองแลเสียหายอย่างไรก็ไม่ต้องคิด ขอแต่ให้ได้ใกล้ชิดคลั่งเกลือกอยู่กับเจ้าก็แล้วกัน ความดีความชอบจะไปข้างไหนเสีย ประเดี๋ยวไคลาภประเดี๋ยวไคยศ ฝ่ายพวกที่มัวหลงทำการอยู่ยังออฟฟิซก็ตองอดโซไปตามกัน บางคนก็ติเตียนว่าคนเหล่านี้ไม่รู้จักหาความดีความชอบใส่ตัว มัวนั่งมุกหัวขูแต่ที่ออฟฟิซแลยังซำดีเตียนว่าเป็นคนเกียจคร้านไม่รู้จักเขาเผ่าเขาเผ่านาย การสอพลอหรือการประจบประแจงเช่นนี้ใคร ๆ

ก็ต้องทำได้ทุกคน เว้นแต่คนที่เห็นแก่ชาติแลบ้านเมืองเป็นใหญ่กว่าที่จะเห็นแก่คน ๆ
 เดียว การที่จะทำได้คน ๆ เดียวมีความสุขความสบายจนเหลือล้นนั้นหาได้เป็น
 ประโยชน์ต่อชาติแลบ้านเมืองไม่ แต่ทำให้ชาติแลบ้านเมืองมีความเจริญ ผู้คน
 ทั้งหมดซึ่งเป็นชาติเดียวกันก็จะได้รับความสุขความสบายทั่วทุกคน เพราะฉะนั้นผู้ที่มีความ
 กตัญญูต่อชาติจึงคิดหลีกเลี่ยงไม่ยากหาความดีในทางประจบประแจงต่อเจ้านาย
 คิคืออยู่อย่างเดียวแต่จะทำการให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองก็พอแล้ว ถ้าจะคิด
 หาประโยชน์ในทางสอพลออีกฝ่ายหนึ่งก็จะต้องเสียเวลาโดยไม่ใช้กิจอันจำเป็น แต่
 เป็นธรรมดาแห่งประเทศซึ่งพระมหากษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายมักจะชักจูงให้คนเป็นพวกสอพลอ
 มาก ให้คุณงราชการฝรั่งเศษเมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้าหลุยส์ เวลานั้นพระเจ้าแผ่นดิน
 มีอำนาจมากแลทั้งเป็นโอกาสของพวกสอพลอเที่ยวชมขีรราชฎีให้ได้รับความเคื้อครอน
 ต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้เกิดกบฏครั้งใหญ่โตขึ้นจนถึงพระมหากษัตริย์แลเชื้อพระวงศ์ของเจ้า
 ต้องถูกฆาตกรรมทุกคน ตลอดจนถึงพวกสอพลอก็ถูกฆาตกรรมเหมือนกัน ให้คุณงราชการ
 จีนทุกเล่ม ถ้าแผ่นดินไทยมีพวกสอพลอมากความทุกข์ยากของราชฎีก็ยิ่งทวีมากขึ้น
 ลงหายก็ต้องเกิดกบฏครั้งใหญ่โตทีเดียว ถ้าเหตุนี้ไม่เกิดจากภายในก็คงเกิดจากภาย
 นอก เพราะประเทศที่ใกล้เคียงเห็นช่องโอกาสอันเหมาะที่จะแผ่อำนาจมาย่ำยีอาณา
 เขตได้โดยสะดวก เพราะพระมหากษัตริย์มัวเพลิดเพลินสนุกสนานโดยพวกสอพลอช่วยกัน
 บำเรอมีให้มีเวลาที่จะจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อย เมื่อครั้งกรุงเก่าของประเทศ
 สยามเสียแกพม่านั้นก็เพราะอะไร ไม่ใช่เพราะเหตุนี้หรือ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน
 ประเทศสยามหมดอำนาจลงทุกทีเพราะไม่มีเงินทองพอสำหรับสร้างเครื่องมือไว้ป้องกัน
 กันตัว จึงเป็นเหตุให้ต่างประเทศเขามาแย่งปันเอาอาณาเขตไปเสียเป็นกายเป็น
 กอง ให้คิดดูถึงประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่เล็กกว่าสยาม เหตุใดญี่ปุ่นจึงมีเงินพอ
 สำหรับบำรุงเครื่องมือญี่ปุ่นมีอำนาจเท่ากับมหาประเทศ

เพราะพระมหากษัตริย์ญี่ปุ่นอยู่ใตกฎหมายมาช้านานแล้ว เงินผลประโยชน์ของ
 แผ่นดินที่ไ้มากไ้มมีใครจะล้างผลาญ นอกจากใช้ในการแผ่นดินฝ่ายเดียว

ส่วนประเทศสยามนั้นถึงแม้ว่าเป็นประเทศที่ใหญ่กว่าแลเก็บผลประโยชน์
ไ้มากก็จริง แต่มีพวกที่คอยทำลายแลล้างผลาญเสียหมด นอกจากกระทำริบแล้ว
ยังมีพระญาติพระวงศ์แลคาทอลิกบริวารเกือบนับไม่ถ้วน ยังแถมพวกสอดลอบอีกเป็น
อันมาก ต่างคนก็ต่างกักกันกิน เลือดเนื้อของประเทศจนยุบยับ ราษฎรก็ไม่เป็นอัน
จะทำมาหาเลี้ยงชีพ เพราะทำไ้มากก็ถูกบีบคั้นเอาไปหมด ต่างคนก็ต่างหมดความ
มานะที่จะหาเงินจึงต้องประพฤติก้าวเป็นโจรผู้ร้ายสำหรับทำความเดือดร้อนให้กับ
ประเทศ เพราะฉะนั้นการปกครองบ้านเมืองตามวิธี (แฉับโซลูตมอนนาก็) จึงทำ
ให้ประเทศซุกโสมลงโดยเร็วถึงกับความวินาศอันใหญ่โต

๒. วาทวิธีก่อการปกครองประเทศตามแบบลิมิตเต้คมอนนาก็

การปกครองประเทศตามวิธีนี้กระทำริบต้องอยู่ที่กฎหมาย เพราะฉะนั้น
กระทำริบจึงไม่มีอำนาจที่จะทำการใดตามภาระตนเอง การงานของบ้านเมืองที่จะ
จัดทำขึ้นนั้นต้องแล้วแต่ที่ประชุมจะเห็นสมควร ผู้ใดที่ทำความผิดประโยชน์ให้แกชาติแล
บ้านเมืองจริง ๆ ที่ประชุมจึงจะยกย่องให้มีลาภ มียศตามสมควร ส่วนพวกสอดลอบ
ที่ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แกชาตินั้น แม้จะได้ทำความดีความชอบให้เฉพาะส่วนตัวบุคคล
มากสักเท่าใดก็ไม่ได้รับยศตามบรรดาศักดิ์เลยเป็นอันขาด เช่น พวกเตนเซนแลพวกเท
กระโถนตามวังเจ้าจะไม่มีโอกาสได้เป็นขุนนางเลย

เมื่อการหาเงินทางสอดลอบใช้ไม่ได้ก็ออกไปแล้วต่างคนก็ต่างมีมานะที่จะคิด
ช่วยชาติแลบ้านเมืองให้เจริญต่อไป เงินผลประโยชน์ของแผ่นดินก็จะมีเหลือพอ
สำหรับบำรุงบ้านเมือง เพราะที่ประชุมไม่ยอมให้ผู้ใดเอาไปล้างผลาญอีกต่อไป
ฝ่ายราษฎรก็อยู่เย็นเป็นสุขเพราะได้รับความอิสรภาพทั่วหน้ากันโดยปราศจากความกด
ขี่แลเบียดเบียนต่าง ๆ

การปกครองประเทศ

โดยบังคับให้กระษัตริย์อยู่ใตกฎหมายนี้เป็นวิธีที่ดีมาก ประเทศอังกฤษ เป็นผู้เริ่มใช้ขึ้นก่อน ตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้ายอนเป็นต้นมา เพราะเวลานั้น กระษัตริย์ประพฤติการชั่วร้ายมาก จึงต้องถูกบังคับให้อยู่ใตกฎหมาย เมื่อได้เปลี่ยนแปลงวิธีปกครองใหม่เรียบร้อยแล้ว ประเทศอังกฤษก็มีความเจริญยิ่งขึ้นทุกทีประกอบ ด้วยมหาอำนาจอันสูงสุดจนได้อำณาเขตรัวเป็นประเทศราชเกือบทั่วโลก เพราะ อังกฤษได้คิดจัดการเปลี่ยนแปลงแบบธรรมเนียมการปกครองก่อนเพื่อน เพราะฉะนั้น ประเทศทั่วไปจึงต้องทำตามแบบอย่างบางประเทศก็เลยเป็นริบับลึกไปที่เกี่ยว ส่วนประเทศที่อยู่ในเอเชียก็ได้คิดจัดการเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองตามแบบ ใหม่หมดแล้ว เช่น ประเทศเตอร์กี ญี่ปุ่นแลจีน เป็นต้น ยิ่งแต่ประเทศสยาม แห่งเดียวที่ยังคงใช้แบบธรรมเนียมการปกครองอย่างป่าเถื่อน ซึ่งทำให้พวก กระษัตริย์ได้รับความสุขสนุกสบายมากเกินไปจนไม่มีเงินจะบำรุงประเทศ

วาทควยวิธีปกครองประเทศตามแบบริบับลึก

การปกครองประเทศตามวิธีนี้ยกเล็กไม่ไห้มีกระษัตริย์ปกครองอีกต่อไป แต่มีที่ประชุมสำหรับจัดการบ้านเมืองอย่างแข็งแรง และมีประธานาธิบดีเป็นประธาน สำหรับปกครองประเทศ ส่วนราษฎรผู้คนพลเมืองก็เหยียดให้เป็นตระกูลเดียวกันหมด ไม่ยอมให้ใครต่ำใครสูงกว่ากันเหมือนอย่างประเทศที่ปกครองตามวิธีอื่น ซึ่งต้องแบ่ง คนออกเป็นหลายตระกูลด้วยกัน ที่เหยียดให้เป็นเจ้ามีตระกูลอันสูงสุดอย่าง ๑. ถัดลงไปก็คือตระกูลขุนนางซึ่งกระษัตริย์ตั้งแต่งตั้งให้เป็น นอกจากนี้ก็คือตระกูลคนสามัญ แลตระกูลคนต่ำชาวนาคาพาหษา เป็นต้น ถ้าจะพูดอย่างสั้น ๆ นั้นคือกระษัตริย์ได้ ยกย่องพวกของตนให้มีตระกูลสูงสุดเป็นเทวดา แลเหยียดราษฎรพวกหนึ่งให้เป็นตระกูล ต่ำชากล้ายกับสัตว์ แมววาญไคที่ไคยกย่องให้เป็นขุนนางขึ้นแล้วก็คงไม่พ้นจากคาพาหษา ของกระษัตริย์อยู่นั่นเอง การที่แบ่งตระกูลของมนุษย์ให้เป็นชั้นต่ำแลชั้นสูงนี้ยอมทำให้

คนทั้งหมดไม่ได้รับความยุติธรรมเสมอหน้ากัน ฝ่ายพวกที่เป็นตระกูลสูงก็เกิดความ
เยอหยิ่งแลดูถูกคนชั้นต่ำหรือมีฉันทก็เที่ยวเปี้ยคเบียดเบียนคุมเหงเล่นตามสบาย

การแบ่งคนออกเป็นตระกูลสูงแลตระกูลต่ำ เช่นนี้ ประเทศที่เป็นรีพับลิค
โดยยกเลิกเสียหมด เหยียดคนทั่วไปให้เป็นตระกูลเดียวกัน ให้มีความอิสระภาพเท่า ๆ
กันไม่มีใครเป็นตระกูลต่ำแลเป็นตระกูลสูงกว่ากัน เพราะฉะนั้นการคุกคามและการคุมเหง
ซึ่งกันก็หมดไป ไม่มีใครเป็นคาเจ้าขาวนายเหมือนการปกครองวิธีอื่น เพราะฉะนั้น
ราษฎรทุกประเทศจึงอยากเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้เป็นรีพับลิคทั้งหมด
เวลานี้ประเทศใหญ่น้อยต่าง ๆ เป็นรีพับลิคกันเกือบทั่วโลกแล้ว เช่น ทวีปอเมริกา
เป็นหมดทั้งทวีป ส่วนในทวีปยุโรปนั้น คือ ประเทศฝรั่งเศส โปรตุเกส เป็นต้น
ฝรั่งเศสได้เริ่มใช้การปกครองวิธีนี้ก่อนเพื่อน ส่วนโปรตุเกสนั้นเพิ่งเป็นขึ้นเมื่อศกก่อน
นี้เอง เวลานี้ในเมืองจีนกำลังรบราฆ่าฟันกันอย่างร้ายแรง ก็เพื่อประสงค์จะเปลี่ยน
แปลงการปกครองให้เป็นรีพับลิค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

๒๕๕

นางสาวอัจฉราพร กมฺพพิสมัย สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา ๒๕๑๖ และเข้าศึกษาต่อที่บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา ๒๕๑๘ ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งนักวิจัย ๔ ของสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงาน

๑. วิทยานิพนธ์ เรื่อง " การเมืองและการบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว " (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖)
๒. รายงานวิจัย เรื่อง " การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๖ " เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗
๓. รายงานวิจัย เรื่อง " บทบาทกรมราชเลขาธิการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช " เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓

ศูนย์วิจัยไทยวิทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย